

Narratívák hálójában: az ifjúság megismerési és értelmezési kísérletei a rendszerváltástól napjainkig¹

Nagy Ádám – Tibori Timea

I. Bevezetés

Miközben a 70-80-as évekbeli táborok ifjúsága eljutott az ezredfordulós fesztiválok ifjúságáig, aközben az ezzel foglalkozó irodalomban az ifjúságüggyel kapcsolatos szintézisalkotási kísérletekről elsősorban a rendszerváltás utántól beszélhetünk. Bár korábban voltak felvetések e téren (gondoljunk csak Laki, Stumpf, Gázsó, Kéri stb. munkáira), de teljes, a generációt magyarázó rendszerré nem álltak össze ezen megközelítések. A rendszerváltás után változott a kép. A tágan értelmezett ifjúságkutatás feladataként értelmezte a társadalmilag tagolt ifjúsági rétegeknek, magának a rétegződésnek, az ifjúság lokális metszeteinek, fejlesztésének, felzárkóztatásának, szervezésének vizsgálatát. Ez a kutatási területet leginkább a szociológiával azonosítjuk, azonban ez korántsem így van: szociálpszichológia, pedagógia, pszichológia, vezetéselmélet, erőtérelmezés-közpolitika számos terület, alig megszámlálható módszerei, fogásai, eszközei, eljárásai, látásmódja ad segítséget az ifjúsági korosztály megismeréséhez és megértéséhez. Az ifjúsági korosztályok és az ifjúságügy hátterében meghúzódó szakmai, társadalmi, gazdasági alrendszerek megismerése olyan terület, ahol többféle tudomány eredményeire lehet és kell is támaszkodnunk a megismerési folyamatokban. A legfontosabb klasszikus szakágak, amely elméleti alapokat is biztosít a területnek: a pszichológia-pedagógia, a szociológia-demográfia és a szociális munka, de ilyen a kultúráközvetítés, a szervezettudomány-szolgáltatástudomány vagy a politikatudomány is (Nagy et al, 2014). E területeken a rendszerváltás óta van paradigmává szélesedett és szilárdult értelmezés-együttes, s vannak olyan

---

1 Jelen cikk a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

kutatások, amelyek megmaradtak nem stabilizálódtak, néha kissé diffúz, vezérfonal-mentes értelmezésszerűség szintjén (jelen pillanatban „csak” magukkal a fiatalokkal foglalkozunk a róluk szóló intézményrendszerek narratíváinak (pl. Lauritzen, 1993) elemzése túlnövi kereteinket).

Mindezen túlmenően sok narratívává érni eleve is képtelen (vagy nem átfogó vagy nem általános) kutatás is helyett kapott az elmúlt negyedszázadban. S bár nem az eredményeket produkáló intézmények, hanem maguk a produktumok (esetleg folyamatok) „hozzák” a társadalmi hasznot, igyekszünk az elmúlt 25 év legtermékenyebb kutatásai mellett, a legnagyobb hatású műhelyeknek is helyt adni a fejezet végén.

II. Narratívák az ifjúságkutatásban: az ifjúsági korszakváltás elmélete

Beck Kockázattársadalom munkájában azt tételezi, hogy a tradicionális intézmények csődöt mondtak, a társadalmi szerkezet széttöredezett az oktatás-munka és család terében (Beck, 1986). Állítása szerint a felnőttkorba való átmenet előre meghatározott és egymást követő fejlődési szakaszai elsősorban a modernítésre jellemzőek és az ún. normalizált életút velejárói, míg a választásos életút egyes elemeket kihagy, másokat újrakiszítja, vagy párhuzamosan működtet. Az iskolai vagy meghosszabbodott ifjúkor leírására az ún. választásos életrajz (az életrajz tulajdonképpen az egyén életpályája: társadalmi státusza, kapcsolatainak összessége) fogalmat használja (szemben a tradicionális, modern társadalombeli átmeneti ifjúkor ún. normalizált életrajzával). Az ezzel kapcsolatos elméleti alapot a bourdieui tőkefajtkra építve Zinnecker fektette le (Zinnecker, 1986), akinek tézise szerint, az úgynevezett átmeneti ifjúsági életszakasz jellemzője a gazdasági tőke, míg az iskolai ifjúsági életszakasznál ez áttevéődik a kulturális tőkére.

Az ifjúsági korszakváltás teóriája szerint tehát a modern társadalomra az átmeneti vagy ún. korlátozott ifjúsági életszakasz jellemző (normalizált életút), amely elsősorban a felnőtté váló felkészülésre, a szakma megszerzésére hivatott (majd ezt követi a korai munkába állás, házasság, gyerek), hiszen a társadalmi reprodukció megváltozása, a tudás felértékelődése meghosszabbította és önállóvá tette az ifjúkort. A posztmodern társadalomban az átmeneti ifjúkort ezzel felváltja az iskolai ifjúsági életszakasz (vagy választásos életút). Ebben a korábbihoz képest jóval autonómabb időszakban fiatalok

maguk választják ki cselekvési mintáikat, értékeiket, kialakulnak sajátos kulturális elemeik, amelyek egyre inkább eltérnek a felnőttekétől. A munkahelyi és családi, települési, szomszédsági kontrollszerep gyengül és a média és szabadidőipari kontrollok erősödnek. Ebben az időszakban a társadalom új dologtalan osztályként - utalva Veblen kifejezésére (Veblen, 1975) az ifjúság „intézményesítetten henyélhet”, mert a társadalom ezen időszakban felmenti a fiatalokat a társadalmi feladatok alól (pl. családalapítás, munkahely stb.)

Ezzel kapcsolatban mára a fiatalok ethosza is átalakult: nem a munkahelyi sikerek jelentik számukra az origót, hanem az egyéni döntések, a jólét, jól-lét stb. Wyn-Dwyer (Wyn-Dwyer, 1999) szerint ezt pontatlanul szabadidőként írja le az irodalom. Kétségkívül nem tehető az új ethosz és a szabadidő közé egyenlőségjel, azonban az is lényeges, hogy ennek az új ethosznak az elemeit összerakni a családi és az iskolai „építési hiányosságok miatt” a szabadidőben lehet, azaz a szabadidő a fiatalok identitásépítésének elsődleges terepe (ami nem jelenti azt, hogy korábban, amikor még ezen fiatalok kisgyerekek voltak, ne a család lett volna az identitásképzés központja).

Dwyer és Wyn (Dwyer-Wyn, 2006) erre építve egy ötelemű tipológiát mutat be: a szakképzésre, a munkára összpontosító modellt, a kontextuális, a megváltozott és a vegyes mintát (ez utóbbi a választásos életút mintegy alcsoportjaként, előző kettő a normalizált életút alegységeiként). Az ausztrál mintán végzett adatok szerint a normalizált életút a fiatalok mindössze 40 százalék-ára jellemző, s több mint felük már nem a hagyományos, lineáris utat járja be.

A választásos életrajz sem csak saját döntésen és szabadságon alapul, csak a lehetőséget adja meg, miképp a fiatal kénytelen reflektálni a döntési lehetőségre. Sőt a reménytelenül sok alternatíva bénító is lehet, nem a döntést segítő. Épp ezért Giddens (Giddens, 1992) a választásos életrajz gondolatát is kritikára érettnek tartotta, hiszen összességében növekszik a fiatalok sebezhetősége, veszélyeztetettsége. (Zinncecker, 1993; Azzopardi-Furlong-Stalder, 2003), amely súlyosan korlátozza a lehetőséget a munkára, előmenetelre, személyes elégedettségre, s csökkenti az esélyt arra, hogy a fiatal megvédje magát a kockázatoktól (ami meglehetősen jól rímel a „becki” kockázattársadalomra). A csökkent életminőségű vagy szegényebb csoportok, miképp a nemi, kulturális, etnikai és politikai diszkriminációból fakadó csoportok, egyének még jobban sebezhetőek (lányok, alacsony társadalmi csoportból származók, bevándorlók, sőt, általában a fiatalok). Somlai (Somlai, 2007)

osztja a posztmodern társadalom ifjúságának kettészakadására vonatkozó elképzeléseket: míg a posztadoleszcensek életében összetorlódik a tanulás és a munka, a mélyszegénységben élő fiatalok nem tanulnak, de munkájuk sincs. Sőt a szegények, marginalizálódottak számára nem a szabadidő önmegvalósítása, önképzése a vágyott érték, hanem a munkából származó mindennapi megélhetés biztosítása és és maslowi értelmű biztonság (Fukász, 1993).

Az elméletet Magyarországra is kiterjesztő Gábor (Gábor, 2006) szerint a posztmodern társadalomban két alternatíva lehetséges az ifjúsági korosztályok számára: az egyik a munkanélküliségi szcenárió, amikor munkerőpiaci tartalékként, amolyan osztályalatti réteget képez az egyre nagyobb számú hátrányos helyzetű ifjúsági tömeg (brit példa a hetvenes években). A másik szerint, ezen munkanélküliségi státusz nem stigmatizált, hanem tanulásra, illetve a meg-növekedett szabadidőre fordítható (német minta). Gábor szerint az ifjúsági korszakváltás hazánkban a fősodor nyugati országokhoz képest (70-es, 80-as évek) 15-20 évvel később a 90-es években jelentkezett, részben az általános megkésetttség, részben a rendszerváltást megelőző lefojtottság okán. Előbbi for-gatókönyvet a nemzetközi survey-k eredményei mellett a hazai posztszocialista értékutatások (Hankiss, 1977-1986; Heller, 1970; Vitányi, 1976; Varga, 1968; Utasi, 1984; Keller, 2009 stb.) eredményei is erősítették, mivel a „kettéhasadt” értékcsoportokról már a 70-es évekből vannak markáns adataink. Úgy tűnt, hogy a hagyományos értékek felbomlása nem járt együtt alternatív közösségi identi-tások kialakulásával, hanem nagyfokú atomizációhoz vezetett. Ezen túlmenően a politikai hatalom centralizációs törekvéseivel párhuzamosan pedig az ön-szerveződés alternatív formáinak elsovadása, a társadalom „infantilizálódása” történt meg. Az egyenlőtlenségek növekedése és individualizációja – a schulzei mintához hasonlóan – az egyéni életutak diverzifikációját hozta, ami az ifjúságra fokozottan érvényes. Schulze (Schulze, 2000) – miképp Beck - az élménytársad-alom koncepcióját összekapcsolja az individualizációval, amely legjellemzőb-ben a fiataloknál érzékelhető. Egyfelől a lehetőségeik szinte korlátlanul kibő-vülnek, másfelől növekszik a bizonytalanság érzetük. Bár tartozni szeretnének valahová, a kapcsolataik kötése nem elég erősek, a tévedésektől, a veszélyektől nem védik meg az egyént. A kapcsolatok egyben választások lesznek, folyama-tos döntésre készítetve/kényszerítve a fiataalt. Ez gyakran beszűkíti az egyén mozgásterét, csökkenti az alternatívák számát és minőségét. Schulze ezt a mi-liők tagolta élménytársadalmat a kölcsönös meg nem értés struktúrájaként is értelmezi.

A választásos életrajzzal és a teóriával kapcsolatban az elmélet kritikájaképp Giddens (Giddens, 1992) azt hangsúlyozza, hogy az ifjú lét összességben leginkább egyfajta reflexív folyamatként értelmezhető. Sőt, a szocializációs ágensekben zajló folyamatok tulajdonképpen párhuzamosak, de kapcsolódásaik miatt bizonyosan csak együttesen érthetőek. Továbbá az elmélet élesen elválasztja a gyermek és a fiatalkort, holott ez korántsem ilyen egyértelmű. Míg a meghosszabbodott ifjúkor élharcosai (Zinnecker, Gábor) pusztán az egyik végletben a fiatalság és a felnőttég közötti átmenetet vizsgálják, figyelmen kívül hagyják, hogy épp az általuk gyakran emlegetett szabadidőipar és média hatásának is köszönhetően az ifjúkor „lefele” is kitolódik (lásd: a gyerekkor halálával kapcsolatos érvelést korábban).

Emellett az iskolarendszer expanziója tulajdonképpen a modern társadalom és ennek egyik indikátora az általános iskoláztatás óta tartó – csak korábban lassabb, évtizedeinkben felgyorsult – folyamat. A XX. század elejéig az általános népoktatás, a XX. század végéig a középfokú oktatás vált elterjedtté, s ma a harmadik szakaszban a felsőoktatás kiterjedésének vagyunk tanúi (Kozma, 2004).

Cáfolni látszanak az ifjúságkutatói adatok Magyarországon azt is, hogy a gazdasági tőke-kulturális tőkévé konvertálódik, mivel a magyar fiatalok az érvényesüléshez elsősorban és egyre inkább a bourdieui kapcsolati tőkét látják szükségesnek. Érdekes ezen kívül figyelni arra a különbségre is, amely a posztmodern elméletek magyarországi recepciója és a 80-as, 90-es évek német és posztszocialista magyar társadalmá között fenn áll. Míg Kolosi 2000-es (továbbá Fábán et al, 1998; Bukodi, 2006) elemzése a fogyasztói társadalom (részleges) létrejöttének nem tulajdonít igazán rétegtképző szerepet, Utasi és társai (Utasi et al, 2006) már az életminőség olyan változását jelzi, amely új rétegtképzés-modell kialakulására utal. Ezt erősíti az a – különösen a magyar ifjúság körében tapasztalható – „kiágyazódási” jelenség, amely új fogyasztási miliókat hozott létre (Csizs-Kovács-Kristóf, 2006). Horizontálisan a politikai megosztottság (technokrata, jobboldali, balliberális) vált rétegtképzővé, vertikálisan a férfi, női, fiatal és bulvár milió. A fogyasztók és a ritkán fogyasztók közötti különbség 28-30 százalék, ami erősíti a társadalom széttagozódását és a különbségek mértékét.

Azon túl, hogy az ifjúsági korszakváltás – választás életút elmélete(i) kizárólag szociológiai szemüvegen keresztül vizsgálják az érintett korosztályt, annak egyetlen más aspektusát nem veszik figyelembe. Holott pedagógiai

térben rögtön érthetővé válik az „intézményesített henyéléselemélet” háttere, ugyanis a serdülő biológiai változások okán természetéből adódóan lusta, a jelenség mögött nem társadalmi ok keresendő (Vekerdy, 2014). Mindamellet az egyéni utak sokszínűsége a posztmodern társadalomban, már egyáltalán nem biztos, hogy elvezet a munkához vagy a családalapításhoz. Az ebben a modellben értelmet nyerő egyén inkább a társadalom béklyójában, börtönében van, ahelyett, hogy azzal szimbiózisban létez(het)ne.

E narratíva folytatásának tekinthető az ún. kiteljesedő felnőttkor-elmélet (emerging adulthood) (Arnett, 2000). Arnett így nevezi a 18-25 év közötti időszakot, mivel szerinte nincs még elnevezése a serdülőkor utáni, de a felnőttkor előtti életszakasznak. Azért tartja helyesebb elnevezésnek, mint a fiatal felnőttkort, mert ez utóbbi már azt mutatja, mintha az érintettek elérték volna a felnőttkort, holott az ebben a korban lévők ezzel ellentétesen nyilatkoznak. Továbbá – érvel – a fiatal felnőttkor inkább a harmincas évekre jellemző. Arnett nem igazán bizonyítja, hogy a kiteljesedő felnőttkor miben más paradigma, mint a kenistoni posztadoleszcencia (aki szerint ez ugyancsak a serdülőkor és a fiatal felnőttkor közötti meghosszabbodott szerep-gyakorlás ideje). Arnett kritikussai (pl.: Bynner, 2005) is vitatják, hogy ez a terminológia alkalmas-e az ifjúkor fogalmának leírására, kiváltképp a 25 éves korhatárt, hangsúlyozva, hogy a teória csak az iskolai életszakasszal leírható társadalmi csoportokra alkalmazható, a leszakadó rétegekre, akik az átmeneti ifjúkorról írhatóak le, nem. Emellett kifejezik annak szükségességét hogy a életkori szakaszok alapján történő kategorizációtól szükséges az elmozdulás egy, az életszakaszokat szélesebben értelmező elmélet felé.

A teória leginkább a 90-es évek hazai ifjúságkutatásaira volt termékenyítő hatással.

III. Narratívák az ifjúságkutatásban: az új csendes generáció paradigmája²

Mannheim szerint a korosztály generációvá válásához három feltétel szükséges: a közös tapasztalat (élmény); a tényleges egymásra orientálódás és a közös helyzetértelmezés, attitűdök, cselekvési formák (Mannheim, 1969). Strauss és Howe (Strauss-Howe, 1991) modellje szerint nagyjából 20 évente megy végbe a társadalomban a manheimi értelemben vett generációváltás, amire egyfajta ciklikusság jellemző. A fejlettnak mondott társadalmakban - a manheimi értelemben - az alábbi generációk élnek:

- Csendes generáció (vagy veteránok): A II. világháború előtt születettek generációja, ifjúkori szocializációjukra a nagy gazdasági világváltság és politikai kettészakadás nyomta rá a bélyegét. Jellemzőjük a status quo fenntartása, a biztonságra törekvés, a korai házasság, a családcentrikusság, a társadalmi intézményekbe vetett bizalom.
- Baby boom nemzedék: A II. világháborút követően születettek generációját a „soha többé háborút” félelemmel vegyes idealizmusa és a kiemelkedően magas lélekszám jellemzi. Magyarországon - sajátos együttállás okán- a nagy létszám nem a természetes társadalomfejlődés okán történt, hanem a Ratkó-intézkedések „dicsősége és kötelessége” alapján történt. A baby boom nemzedéknek leginkább a Ratkó-gyerekek feleltethetők meg, akik talán a leginkább különböznek a nyugati világ hasonló nemzedékétől, hiszen a szocialista ideológia itt nyomta rá leginkább bélyegét a fiatalok életlehetőségére, környezetére.
- X generáció (digitális bevándorlók): A 60-as évek végétől számított nemzedék tagjai Nyugaton már az elektronikus média hatása alatt nőnek fel. Magyarországi tagjai még a szocializmusban, de annak enyhülő szakaszában cseperednek föl, ők az ún. Ratkó-unokák. Némiképp hasonlatosak a nyugati baby boom nemzedékhez, amely egybevág a Gábor Kálmán által jelzett 15-20 év megkésettség tételével.
- Y generáció (digitális bennszülöttek): A 80-as években született korcsoport az információs társadalom nemzedéke. Ez a csoport már gyerekkorban, a maga természetességével elkezdte használni az infokommunikációs technológiákat „A magyarországi Y generáció

² E narratíva előfutárának tekinthetjük az arctalan nemzedék fogalmát (Bauer-Szabó, 2011)

gyakorlatilag behozta azokat a lemaradásokat, amelyek korábban jellemzőek voltak. Az Y generáció már nagyrészt a rendszerváltás után válik gyermekből ifjúvá, a számítógéppel és az internettel, ha otthon nem is, az iskolában már mindenképpen találkozik” (Székely, 2013).

- Z generáció (facebook nemzedék): A 90-es évek közepétől született nemzedékre már nemcsak a hálózatos magatartásformák és az internet használata, mint digitális szocializációs a jellemző, de az információfogyasztás mellett az információszolgáltatás is. Ez a nemzedék már nem ismeri a vezetékes hálózat, a mobilok, és az internet nélküli világot. Magyarországot tekintve végképp eltűnik a generációk közötti, nagyságrendben értelmezhető különbség a világ nyugati felétől, kialakul egyfajta globális ifjúsági kultúra, mivel az innovációk jellemzően alig néhány hónapos késéssel jelennek meg a hazai piacon.

Strauss és Howe szerint e generációkra, illetve társadalmi jellegzetességeikre egyfajta ciklikusság jellemző, amelynek alapja a társadalmi szerkezet- és attitűdváltozás, s benne négy generációs jellemző azonosítható. A mai Z generáció karakterében emlékeztet a csendes generációra, azaz egy új csendes generációként definiálható. (Székely, 2014).

A mai fiatalokat sokkal kevésbé jellemzi az elkötelezettség, ugyanakkor sokkal jobban fogadják el szüleik eszményeit (közel felük teljesen, további harmaduk részben elfogadja szüleik értékeit), sokkal kevésbé lázadnak, mint a korábbi generációk. Kevesebben létesítenek a korábbi fiatalokhoz képest párkapcsolatot, később költöznek össze, és egyre nő a párkapcsolatot még soha meg nem éltek aránya, s a gyermekvállalás kiveszni látszik 30 év alatt. Bár a kormányzati szándékok leginkább itt interferálnak az elmélettel, az oktatásban az elbizonytalanodás, a munkanélküliségben az egyre erősebb érintettség a jellemző³. A továbbtanulási tervekhez hasonlóan a munka világában sem mutatnak az aktivitás irányába erős szándékok, inkább a stagnálást, a változatlanságot tapasztalhatjuk⁴. A fiatalok a jövőt tekintve inkább a biztonságot, az állandóságot, a jelenlegi helyzet konzerválódását valószínűsítik. A fiatalok körében trendszerűen nő az elégedetlenség és a pesszimizmus a

3 A fiatalok problémaészlelésében is egyértelműen kiemelt helyet foglal el a munkanélküliség és az egzisztenciális bizonytalanság (Bodnár-Fazekas, 2015).

4 A magyar fiatalok valamivel több, mint fele elhagyná az országot, ha lehetősége lenne, ugyanakkor a belföldi migráció tekintetében nem mobilak a magyar fiatalok.

jövőt és a társadalmi intézményeket tekintve, de ez – talán az erős céltalanságként megjelenő attitűd miatt - nem formálódik cselekvéssé (Oross, 2013). Önmagukkal elégedettebb, de környezetükkel, lehetőségeikkel elégedetlenebb fiatalokkal állunk szemben.

Nem tartják valószínűnek az új munkahelyet, a külföldi munkavállalást, a saját vállalkozást vagy egy új nyelv megtanulását. „Az oktatási rendszerből és a munkapiacról kimaradó fiatalok magas aránya, a tanuló és egyben dolgozók csoportjának szinte elhanyagolhatóan kis mérete, valamint a kivárára, változatlanságra utaló szándékok és tervek a csendesség jeleként is felfoghatóak, egyedül a munkalehetőségekkel kapcsolatos elégedetlenség mutat ezzel ellenkező irányba” (Székely, 2014).

E korosztály szabadidejét leginkább az otthoni passzív tevékenység dominálja⁵. Leginkább képernyő előtt töltik idejüket, felük tévét néz, négyötödük rendszeres világháló és közösségi oldal használó, miközben a hagyományos kulturális tereket egyre kevésbé látogatják, sőt negyedüknek egyáltalán nincs barátja. A szabadidőben mára az internet vezeti a tevékenységsort, a televízió már csak a második legfontosabb elfoglaltság. Civil szervezethez alig van közülük, nagy többségük nem vesz részt semmilyen közéleti aktivitásban (még híreket sem oszt meg). A fiatalokra a sportolás területén is a kimaradás jellemző, kétharmaduk egyáltalán nem sportol, s a kockázati magatartásokkal (dohányzás, alkoholfogyasztás, droghasználat) kapcsolatos eredmények is jórészt stagnálást, néhol javulást regisztráltak. Cinikusan azt mondhatnánk, hogy még be sem rúgnak rendesen.

A csendesség jellemzői:

- a konformitás - nem akarják megdönteni a fennálló status quo-t, többnyire elfogadják a szülei életeszményét;
- a bizonytalanság - idejüket leginkább a képernyők előtt töltik, mozgásszegény életmód és stagnáló deviáns magatartás jellemzik őket.
- a passzivitás - a közéleti kérdésekben apolitikusság és visszahúzódság jellemzi őket.

A narratívát kritizálók⁶ szerint korántsem igazolt, hogy egy, az amerikai generációkról vett elmélet képes leírni a magyar valóságot: kétséges, illeszthe-

---

5 A passzív szabadidőt az anyagi lehetőségek korlátozottsága, valamint a fiatalok pesszimista jövőképe is eredményezi. A státuszszelésből eredő eltérő szabadidős szokásbeli mintázatokról bővebben lásd: Fazekas (Fazekas, 2014).

6 Oross Dániel kéziratok anyagainak felhasználásával.

tő-e az amerikai generáció mellé a magyar „pandant”. Bár maga az elmélet is kétségeket vet fel ebben a tekintetben, emellett adós marad annak kibontásával, hogy mire alapozza a bizonytalanságot, mik lehetnek az amerikai és a magyarországi társadalomfejlődés eltérő következményei, összevetésük korlátai.

A kritikusok szerint a csendes generációról szóló elmélet empirikus alapjai kapcsán további kérdések is felmerülnek. Róbert Péter és Valuch Tibor (2013:216) generációkról írt tanulmánya felhívja a figyelmet, *„a magyar generációkról rendelkezésre álló eredmények keresztmetszeti felvételeken alapulnak. Az ilyen adatokban elkülöníthetők a különböző életkorú emberek (korcsoportok, kohorszok), és a köztük levő különbségek is vizsgálhatók, de nem tudjuk eldönteni például, hogy egy fiatalabb és idősebb személy közti különbség mennyiben fakad eltérő életkorukból és mennyiben eltérő szocializációjukból. A kutatás számára az ideális adatbázis longitudinális jellegű, ahol ugyanazokat a személyeket kérdezik meg, előbb fiatalabb, majd idősebb korukban. Az ilyen adatok bizonyos mértékig helyettesíthetők, ha ugyanazok a kérdések ugyanolyan formában megismételve szerepelnek egymást követő empirikus adatfelvételekben, amelyek kellően hosszú időtávot fednek le, amely alatt az időbeli változások vizsgálata lehet érdekes.”* A csendes generációról szóló elmélet empirikus alapjait tekintve problematikus a meglévő adatok mennyisége: nem rendelkezünk a rendszerváltásig visszamenőleg olyan keresztmetszeti adatbázisokkal, amelyek alapján a különböző generációk vizsgálhatóak lennének. A magyar fiatalokról 2000 óta vannak nagymintás keresztmetszeti adatok, míg a teljes társadalmat nemzetközi adatokkal összevető ESS adatbázis pedig csak 2002-től kezdve tartalmaz információkat. Bár bizonyos összefüggések elemezhetők, de szerencsésebb volna egy, a magyar fiatalokat „új csendes”-ként bemutató elméletet egy egyszeri adatfelvételnél (Magyar Ifjúság 2012) szélesebb spektrumot átérő adatbázis eredményeire alapozni.

Nem beszél a narratíva a csendesség okairól sem. Az ifjúsági társadalmi mélystruktúrákban növekvő elégedetlenség nem jelenik meg politikai cselekvésekben (Szabó-Kern, 2011:73; Oross, 2013), a fiatalok politikai generációvá szerveződésnek a kapott adatok alapján nincsenek meg a nyomai. A kérdés tehát változatlanul fennáll: ennek okait kizárólag a fiatalokban kell keresni? Hiszen, ha a hagyományos demokratikus intézményekben a fiatalok kevésbé aktívan vesznek részt (és ennek bizonyítására empirikus adatok állnak

rendelkezésre), az feltétlen érdeklődésük függvénye, vagy annak eredménye is lehet, hogy a mobilizációs csatornák nem elérhetők számukra. Kik, hol, hogyan mobilizálják a fiatalokat, és milyen eredménnyel? Lehet, hogy ez a generáció a maga eszközeivel kiabál, nem csendes, csak a felnőtt társadalomnak nincs füle, hogy meghallja, mert más eszközökhöz, más kifejezési formákhoz van szokva, ahol a fiatalok nem tudnak megjeleníteni?

Az új csendes generáció gondolatmenete elsősorban a Magyar Ifjúság 2012 talaján létrejött alkotóközösségben lelt szellemi táptalajra és hatott megtermékenyítően.

IV. Narratívák az ifjúságkutatásban: az ifjúságügy narratívája

Az ifjúságügyi paradigma a szocializációs közegek szerepének és az érettségek változására épülő, fejlődés-lélektani és szociálpszichológiai megközelítés, amely az egyén és a csoport szerepével, az egyén döntési és felelősségvállalási kompetenciái alapján próbálja megragadni az ifjúságot, mint a gyermekkor és a felnőttkor közötti életszakaszt.

Egyfelől a teória szerint a posztmodern társadalomban a szabadidő (miképp a premodernben a család, a modernben az iskola) zárkózik fel a szocializációs közegek sorába, különlegesen megnövelve annak befolyásoló hatását. Másfelől a gondolatmenet igyekszik felrajzolni a fiatalokkal való foglalkozás szolgáltatási térképét, mégpedig úgy, hogy a fiatal a maga teljességében és egyediségében látszódjon és nem egy tudományterület alanyaként. Harmadrészt meghatározást ad a fiatalokra: egyesíti a kennistoni (Kenniston, 2006) posztadoleszcencia fogalmi rendszerét⁷ a biológiai, pszichés és társadalmi érettséggel. E szerint nem definiálható egyszerűen életkorokban, hogy mi is az ifjúsági életszakasz, illetve azok részei – ezzel természetesen megnehezíti e korosztályok évek szerinti (és egységes) meghatározását –, de ezen paradigma szerint az egyén fejlődésének szakaszai a lényegesek és nem a

---

⁷ A premodern társadalmakban a gyermek, valamifajta szertartáson, rítuson átesve teljes jogú tagja lett a közösségnek. A modern társadalmakban e két időszakot elválasztotta az ifjúkor (ma serdülőkornak hívjuk), amely speciális felkészülési időszakot jelentett a „már nem gyerek-még nem felnőtt”-nek. A posztmodern társadalom újabb időszakot ékelt be: a posztadoleszcenst (fiatal felnőtt).

statisztikai elemzési szempontok⁸ (Nagy, 2013). Az ifjúságügy modellje szerint tehát úgy tekinthetünk az ifjúsági korosztályok meghatározására, illetve ezek szakaszaira, mint amelyek elsősorban a biológiai, pszichológia és társadalmi (szociológiai) sajátosságokra épülnek, és a felelősségvállalások határozzák: a magáért való felelősségvállalás (döntés), illetve a másokért való felelősségvállalás (a döntésekkel járó felelőségek) közötti teret igyekszik az ifjúsági korosztályi besorolás felölelni (Jancsák, 2008). Mindez más szempontból, a kortárs csoportok tagjaként való értelmezés jellegzetessé válásától, a harmadlagos szocializációs szintéren való eligazodástól, a döntésekbe való beleszólás igényének megjelenésétől, a (külső hatalom nélküli) kortárs csoportok jelentőségének ugrásszerű növekedésétől (a viszonyítási pontok áttevődésétől), azaz konkrétan a barátok saját (és nem szülői) kiválasztásától, a csoporthatások megtöbbszöröződésétől (Csepeli, 2006) veszi kezdetét; és a felnőtté válásig, munkavállalásig, otthonteremtésig, gyermekvállalásig tart (Andorka, 2006). Nem tartozik tehát az ifjúsági korosztályok közé az az időszak, amikor a kisgyermekkel kapcsolatba kerülök elsődleges feladata a védelem (kisgyermekkor⁹), csak az ezen időszak utáni és a felnőttkor közötti életszakaszt tekintjük ifjúkornak (Nagy-Bodor-Domokos-Schád, 2014).

Az ifjúságügy nem a korosztályi kategóriákban, hanem az egyén életútja alapján fogalmazza meg az ifjúság fogalmát: attól kezdve, hogy az egyén közvetlen gondviselői és intézményes pedagógusi felügyelet nélkül vesz részt a „társadalmi életben”, veszi igénybe a szolgáltatásokat, kezdeményez szabadidős, közösségi aktivitásokat¹⁰, egészen addig, míg éretté nem válik, mint más egyének és csoportok felelős gondviselője (Nagy et al 2008).

Az elmélet szerint nem definiálható egyszerűen életkorokban, hogy mi az ifjúsági életszakasz, illetve annak részei. Így persze megnehezítjük az években való (és egységes) meghatározását, de a paradigma az egyén fejlődésének

8 Mégis, ha életkorokat akarunk mondani a 8-12 közötti évektől, a 25-30 évesekig terjedő szakaszt nevezhetjük ifjúsági életszakasznak.

9 Az Association for the Education of Young Children szerint a kisgyermekkor (korai gyermekkor, early childhood) a születéstől a 8. életévig tart (Naeyc, 2014).

10 A korosztály esetében a kutatások éppen a közéleti aktivitás új formáinak megjelenéséről számolnak be. „Az ifjúság korábban szervezeti tagságon keresztül, de mostanában egyre növekvő mértékben azokon kívül éli meg részvételi céljait. A fiatal egyre kevésbé adja nevét a szervezethez, hajlandó hirdetni egy közösség szimbolikáját, egyre inkább szolgáltatásokat vesz igénybe, rendezvényeken vesz részt, az együttműködés magasabb szintjén programokat szervez, együttműködés részese. Kötődése, identitása gyengébb, ugyanakkor sokrétűbb, komplexebb. Ezen nem tagságra alapuló lehetőségeket >>posztmodern ifjúsági részvételi formák<< néven foglalhatjuk össze” (Fazekas-Nagy, 2015).

szakaszait és nem a társadalmi besorolást veszi alapul. Ennek megfelelően az ifjúsági korosztályon belül tehát ma az érettség fogalmainak értelmezéseinek keresztül nagyjából három viszonylag homogén korcsoportot különíthetünk el.¹¹

A motoros funkciók teljességétől, autonóm létfenntartástól, a leválás kezdetétől, a felelősség megjelenésétől *a biológiai érettségig: a felelős gyermekkor* (elkülönítve a kisgyermekkortől) (Andorka, 2006). A kb. 8-10 éves kortól¹² 12-14 éves korig tartó időszakot, a „felelős” gyermekkor a feladattal való azonosulás és a játék, mint munkafeladat és valós teljesítmény jellemzi (Erikson, 2002). A felelős gyermekkorban a gyermek egyre inkább képes saját tapasztalásait összevetni korábbi információkkal, médiatöredékekkel, közvetett vagy hatalmi instrukciókkal, így már nem fogadja el maradéktalanul a szülői, tanári autoritást.

A biológiai érettségtől a pszichés érettségig: a serdülőkor időszaka következik (kb. 12-14 éves kortól – kb. 18 éves korig). A gyermekkor, a 12-14 év utáni váltás során a gyermek erkölcsi realizmusa, kívülről irányított, szabályozott tudata kérdésekké fogalmazódik át, megkezdődik az individuális azonosság keresése a hagyományokhoz hasonulás helyett¹³ (Allport, 1997). Más ez az időszak, mint a gyermekkor (akár ennek korai, akár iskolai szakasza) és más, mint a fiatal felnőttkor.¹⁴ Egyre kevésbé elégtik ki a serdülőt szülei válaszai, egyre inkább maga keresi saját önmeghatározását. Elsősorban a személyes térbeli interakciók segítenek ebben az önmeghatározási folyamatban, adnak reális tükörképet, segítenek eligazodni az egyediség és közösségiség, a perszonalizáció és szocializáció kettősségében. Ilyen önbemérő helyzet többek között a kortárs csoport, ahol a serdülő megélheti önmagát, segítséget kaphat ahhoz, hogy az élet új kihívásaihoz alkalmazkodjon (Buda, 2005).

A pszichés érettségtől a szociológiai-társadalmi érettségig: a fiatal felnőttkor (posztadoleszcens) (kb. 19 éves kortól – kb. 25-30 éves korig).

---

11 A három korcsoport jórészt megfeleltethető Erikson (Erikson, 2002) lappangási szakaszának, serdülő és fiatal korának és fiatal felnőttkorának.

12 Hangsúlyozzuk – hiszen ez érvelésünk lényege – hogy itt hozzátétőleges korosztályi besorolásról van szó, az egyénenként változik, akár a megjelölt intervallumból is kicsúszva.

13 Ahol tulajdonképpen saját létük alapkérdéseivel szembesülnek (élet értelme, halál, szerelem, barátság, szabadság, autonómia stb.). A barátság tekintetében a fiatalok motivációja különbözik az átlagos felnőtt barátsággal kapcsolatos elvárásaitól.

14 Egyetemi berkekben a hallgatói közvélekedés – nem teljesen pontosan – a kapunyitási pánikkal jellemzi ezt a korszakot.

A posztindusztriális társadalmakban a felnőttkor és a serdülőkor közé egy új életszakasz illeszkedik, amelyet a serdülőkénél nagyobb autonómia jellemez (Cole, 1997), de a felnőttéssel járó felelőssége csekélyebb. Míg az egyik oldalon gyarapodnak az absztrakt teljesítmény-kihívások, addig a másik oldalon fokozatosan háttérbe szorúlnak a hagyományos korlátozó nevelési követelmények (Kabai, 2005). Fiatal felnőttkorban tehát, bár megnő a fiatalok cselekvési autonómiája, eközben megszűnik védettségük is, míg a felnőttkor teljes lehetőségét, repertoárját még nem adja át a társadalom (Vaskovics, 2000). A pályaválasztás kitolódásával elválík a pszichés és társadalmi (szociológiai) érettség, a jogilag felnőttkornak értelmezett életszakaszból a fiatal felnőtté válás időszakában teljed ki a társadalomba történő beilleszkedés¹⁵ (Somlai, 1997). Ez a, mint hangsúlyoztuk, kitolódó időszak a párkeresés, az intimitás megélésének korszaka is, de egyre inkább ehhez a korhoz tartozik a karrierkezdés, az önálló tulajdon (saját lakás, autó stb.), amelyek megszerzése miatt az első gyermek vállalása egyre későbbre tolódik.

Mérések alapján a modellben felvázolt korcsoportok és a hagyományos statisztikai életkorok közötti "elcsúszás" több mint 40 százalékos (Nagy, 2013), azaz gyakorlatilag nem mondható meg valaki életkora alapján, hogy biológiailag, pszichésen és társadalmilag ténylegesen érett-e?

Az ifjúsági tevékenységek csoportosításának tartalmilag legalább négyféle értelmezése ismert. Első esetben a közügyek legszélesebb értelemben vett részhalmaza: bármi az, aminek ifjúsági vonatkozása van, így ifjúságügy a tandíjhitel, a Gyes, a gyermekétkeztetés stb. (politikai-horizontális megközelítés). E szerint az ifjúsági tevékenységek horizontális jellegűek: át- meg átszövik a társadalmat, így a hagyományos közpolitikákat (foglalkoztatáspolitikai, egészségpolitika, oktatáspolitikai), illetve ennek folyamán pedig az igazgatási ágakat (munkaügy, egészségügy, oktatásügy, stb.). Ebből adódóan az ifjúsági tevékenységeket az egyes szakpolitikák-szakágak generációs metszetének összessége adja, ami azt is jelenti, hogy nincs ifjúsági specifikum, egyedi ifjúságügyi terület. A napi politika általában ezt az értelmezést használja kampányidőszakban.

Más elképzelések szerint ifjúságügynek csupán a fiatallal közvetlen kapcsolatba kerülő tevékenységek tekinthetők (ifjúsági munka megközelítés). Ez a szemlélet, *bár* azonosít olyan területeket, amely csak az ifjúsági tevékenységek

---

15 A hallgatói köznyelvben a mamahotel-papabank néven nevezik ezt az időszakot.

sajátja (pl. személyes ifjúságsegítés, táborozás, ifjúsági szolgáltatások, tanácsadás stb.), de elveszíti a horizontális megközelítés előnyeit.

A legszűkebb értelemben vett ifjúságügy az állam által elképzelt ifjúsági kezdeményezések pályázati támogatása, és az ezt biztosító döntéshozatali mechanizmus és a kiszolgáló intézményrendszer (ifjúságigazgatási megközelítés).

Az itt bemutatott „ifjúságügyi” elképzelés a három felsorolt értelmezési keret mellé egy negyediket állít, egy modellbe ötvözve az ágazati, a horizontális és az ifjúsági munka megközelítést (integrált megközelítés). Ez alapvetően nem lépi túl a harmadlagos szocializációs közeg határait (a reszocializációs helyzettől eltekintve), ugyanakkor nem szűkíti le a szférát pusztán a döntéshozatal mikéntjére, a fiatal ifjúsággá konvertáló szociológiai nézőpont személytelenségére; de nem azonosítja pusztán a nonformális pedagógiával sem. Igyekszik integrált módon számba venni a család és iskola által le nem fedett, de a továbbfejlődéshez szükségesnek tűnő feladatokat, amelyek többek között tartalmazzák az ifjúsági kezdeményezések támogatását, a részvételi lehetőség megteremtését, az érintett korosztályok döntéshozatali folyamatokba történő bevonását, az ifjúsági szervezetek, közösségek támogatási rendszereit, az ifjúságkutatókat, a tervezést, valamint a fiatalok és jogi alrendszerek viszonyának vizsgálatát is.

A modell egyfelől értelmezésében egyesíti a horizontális – ágazati - ifjúsági munka megközelítés sajátosságait. Másfelől a top down értelmezés, a közpolitika egyik szegmense (ifjúságpolitikai szemlélet) – amely a társadalom, társadalmi alrendszerek-generációs metszet logikája szerint építkezik – helyébe egy másik logikai láncot állít (ifjúságügyi szemlélet). Ez egy bottom-up (egyén és közössége felől építkező, velük közvetlen kapcsolatba hozható tevékenységeket is számba vevő és az absztrakt-áttételes, ún. horizontális tevékenységeket is megjelenítő) szerkezet, így megközelítése nem közpolitikai alapvetésű, hanem „ügy” mentén szerveződő.¹⁶

16 Elemzésünk kerete a szakma oldaláról történik így „ifjúságügyi megközelítésű” (az ifjúság világa, területe a politikumnak az ifjúságpolitika, az igazgatás számára pedig az ifjúsági ágazat). Az nyilván nem kérdés, hogy az igazgatási szempontrendszer e kötet keretei között miért nem igényel bővebb kifejtést, de az eldöntendő, hogy az ifjúságügy vagy ifjúságpolitika kötetünk tárgya (határozott véleményünk, hogy az ifjúságügyet fogalmilag el kell különítenünk az ifjúságpolitikától). Megítélésünk szerint míg az előbbi (ifjúságügy) egy alulról felfelé építkező (bottom-up) rendszer, amely a fiatalok egyéni és közösségi szükségleteiből épül fel, addig az ifjúságpolitika top-down szemlélete szerint az ifjúsági világ a politika egyik szegmenseként jelenik meg. Így az ifjúságpolitika jellegéből következően a fiatalokat, mint társadalmi csoportot értelmezheti csupán, épp azt veszítve el, ami az ifjúságügyet jellemzi: az egyénközponúságot, a „mindenki önmagában unikális és fontos” személy-, közösség- és társadalomformáló szemléletét (vagy még rosszabb esetben egyszerű választógépként gondol idősebb részükre, míg fiatalabbjaira egyszerű szavazatkellető-automataként).

Az ifjúságügy tevékenységtérképét – számba véve az iskola és a család által sokszor elvileg sem támogatható, de szükséges tevékenységeket, területeket – az ún. hagyma-modellel szemlélteti. Alapja az egyénnel/közösséggel kapcsolatos tevékenység közvetlen (konkrét), közvetett (absztrakt) mivolta. A modell középpontjában maga az egyén, illetőleg közössége áll, akiről az ifjúsági tevékenység tulajdonképpen szól. Esetünkben ifjúsági tevékenységnek a szabadidőben, önkéntesen, az ifjúsági korosztályokkal végzett tevékenység értendő.

- A belső héjon belül azon tevékenységek köre található, amelyek közvetlen szereplője az egyén vagy közösség (ifjúsági munka). Az ifjúsági munka területei esetében tehát azokat a terepeket vesszük számba, ahol szorosan az ifjúsági generációkkal és azok tagjaival kapcsolatban történik valamilyen aktivitás.
- A középső hagymahéjba (ifjúsági szakma) tartozik minden olyan tevékenység, amely csak közvetett módon kerül kapcsolatba magával az egyénnel (közösséggel), „pusztán” szervezi azt, megadja a kereteit és megalkotja absztrakcióját. Az ifjúsági szakma területeinek nevezük tehát azokat a szegmenseket, ahol a közvetlen munkánál elvonatkoztatottabb módon - az absztrakció egy magasabb szintjén - folyik érdekükben a munka.
- A külső hagymahéj a horizontális ifjúsági megközelítés terepe, a más szakmához történő kapcsolódások helyezkednek el (oktatás, szociális munka, kultúra, stb).

A paradigma kritikája¹⁷ szerint a korosztályos modell túlságosan leegyszerűsítő, éles életkori határai helyett a gondolatmenet által javasolt „puha változók” ugyan alkalmasak lehetnek az ifjúság „életszerűbb” meghatározására, ugyanakkor, amit a modell nyer az értelmezési keret kiválasztásával, elveszíti a csoportbesorolásoknál. Emellett a korosztály statisztikai besorolásának elvesztése megnehezíti a mérés lehetőségét. S bár erőssége a különböző tudományágak elméleteinek szintézise, gyengesége az empirikus igazolás: hiszen annak igazolására elengedhetetlen az életkor figyelembevétele és összességében kevésbé homogén (egyértelműen körülhatárolt) csoportokat hoz létre. A paradigma legnagyobb nehézségét a felhasznált adatok adják. Az eddig elkészült négy országos ifjúságkutatás mondhatni négy jórészt különböző eszköztárból (változólistából) építkezik, az érintett témák és a kérdésfeltevési

17 Székely, kézirat; Fazekas, kézirat.

módok változatossága, az alminták, illetve a mélyfúrások megléte vagy azok hiánya kérdésessé teszi az életút-alapú megközelítés longitudinális igazolását, legitimitásának mérhetőségét. Holott a szemléletmód érvényessége éppen a hosszú távú, tendenciajellegű, összehasonlító, változást rögzítő adatelemzéssel és az ezeken alapuló modellalkotással támasztható alá. Továbbá a kérdőívek szerkezetében és tartalmában tapasztalható eltérések nyomán az egyes érettség-dimenziók megalkotása erős kutatói szubjektivitást igényel és enged meg. Emellett azonban az új csendes generáció paradigmája kapcsán felmerült probléma is adott (Róbert-Valuch, 2013): a panelkutatások eredményeire való építkezés hatékonyabbá tenné az érettség alapú megközelítés érvényességének vizsgálatát, mivel a rendelkezésre álló adatbázisok összevethetősége éppen az imént taglalt különbözőségeik révén korlátozott.

További kiemelendő kritikai szempont: lévén az ifjúságügyi paradigma keresztmetszeti kutatásokra alapoz, nem ismerhető meg az egyének életútjában jelentkező egyediség, a korábban már emlegetett lineáristól eltérő életutak (lásd Beck, 1986; Dwyer-Win, 2006) rejtve maradnak, mindössze az adatfelvétel idején ismert élethelyzet, attribútum kerül rögzítésre. Gondoljunk egy frissen munkanélkülivé vált fiatalra, aki vissza kényszerül költözni szüleihez, holott az elmúlt években önálló háztartást vezetett, állandó munkahelye volt, önálló életvitelt folytatott. Ez az eset a paradigma szempontjából csak az aktuális helyzetet rögzíti és nem számol az eddigi életút sajátosságaival.

Más kritikák a hagyománymodellt bár elfogadják, annak elemeinek önkényes meghatározását bírálják, illetve azok hézag- és átfedésmentességét kérdőjelezzik meg.

A narratíva elsősorban az ifjúságsegítő képzésre és a Nemzeti Ifjúsági Stratégiára volt megtermékenyítő hatással.

IV. Éretlenek? – Az ifjúságügyi paradigma korosztályi besorolásának igazolása a nagymintás ifjúságkutatások adatai alapján¹⁸

A modell – mint látjuk – alapvetően nem statisztikai alapú, az adott korcsoportokba való besorolás nem végezhető el egyszerűen a hagyományos életkori besorolás alapján. Az Ifjúság 2000, 2004, 2008 és a Magyar Ifjúság 2012 adatainak ismeretében megvizsgáljuk a biológiai, pszichés és társadalmi érettség adatait az életkor függvényében (fontos korlát, hogy sem a 15 évesnél fiatalabbakról, sem a 29 évnél idősebbekről nincs adatunk)¹⁹.

Hasonlóképp az évalapú besorolásra e modell is dichotómiát feltételez, azaz a különböző érettségi dimenziók szerint érett/nem érett csoportokra osztjuk a vizsgált korosztályt, „tertium non datur”.

Módszertani jellegzetességek

Biológia érés indikátorát adó kérdést nem tartalmazott a 2000-es adatfelvétel, ekként nem volt lehetőségünk a teljes tipológia megalkotására. Mivel azonban a fiziológiai éréshez kapcsolódó vizsgálatok szinte egyöntetűen 14 éves kor előttre teszik ennek bekövetkeztét, az adatfelvétel mintáját adó 15-29 éves korosztályt homogénként kezeltük ebből a szempontból. A leányoknál a fiziológiai érést (bár a folyamat a másodlagos nemi jelleg megerősödésével előbb elkezdődik) az első vérzéshez (menarche) kötik, fiúknál az első magömléshez. Mind az átlagos, mind a medián menarche és magömlés 12,67-12,69 éves kor között történik (azaz gyakorlatilag másfél hónap az eltérés) ami azt jelenti, hogy a nemi érés gyakorlatilag azonos életkorban történik, sőt ezen adatok kb. egy évtizede lényegileg változatlanok (Forrai, 2009). Más jellegadó kutatások szerint az első szexuális élmény átlagos életkora a fiúknál 13,56 év, a lányoknál 13,97 évre (Antropometria, 2013). Ez azt jelenti, hogy a teljes mintát biológiai szempontból „joggal” kategorizáltuk érettként.

18 Külön köszönet Fazekas Annának és Székely Leventének az adatok elemzésében nyújtott segítségéért.

19 Korábbi vizsgálatok (Nagy, 2013) igyekeztek az utolsó nagymintás ifjúságkutatás (Magyar Ifjúság 2012) adatai alapján egy, az éveken alapuló korosztályi paradigma helyett a biológiai, pszichés és társadalmi érettségre alapuló modell alapján a fiatalok korcsoportjait meghatározni. Jelen vizsgálat ezt a kutatást terjeszti ki a korábbi ifjúsági adatfelvételekre (Ifjúság 2000, 2004, 2008), és abból igyekszik trendeket, jellegzetességeket, következtetéseket levonni.

A 2004-es, a 2008-as és a 2012-es adatfelvétel azonban már tartalmazott a szexuális szokásokra vonatkozó kérdéseket, bár hasonlóan a korábbi vizsgálatokhoz itt is komoly módszertani problémával kellett szembesülnünk. Ugyanis a biológiai érettség értelmezésünkben, a nemzőképességet, azaz a szexuális életre való képességet jelenti és nem a tényleges szexuális élet megkezdését. A kérdőívek ugyanakkor pusztán a szexuális élet megkezdésére kérdeztek rá, s így ez vált elemzésünk egyik legproblémásabb pontjává²⁰. A kérdőívekben szereplő kérdések a következők voltak:

- 2004-ben: „Hány évesen élt először szexuális életet?”
- 2008-ban és 2012-ben: „Hány éves korában kezdte el Ön a szexuális életet?”

A kérdésekre adható válaszok alapján tehát azokat a fiatalokat tekintettük biológiailag érettnak, akik már megkezdték a szexuális életet, míg e szempontból éretlenként kategorizáltuk azokat, akik a válaszadás időpontjáig tapasztalatlanok voltak e téren, azaz még nem éltek nemi életet.

A pszichés érettség meglétét az Ifjúság2000 kérdései nyomán alapvetően a személyes tervekhez kapcsolódóan mértük. Érettnak tekintettük azokat a fiatalokat, akik számára a saját lakás vásárlása, az önálló életvitel, a szülőktől való függetlenedés, a családalapítás valamelyike a közeljövőben esedékesnek, vágyottnak minősült. Azaz jövőbeli terveik (5 éven belül megvalósítani kívánt személyes elképzeléseik) között (első vagy második helyen) szerepeltek az említett válaszlehetőségek. Logikánk szerint ezzel ellentétben pszichológiai szempontból éretlennek számítottak azok a fiatalok, akiknek közeljövőre vonatkozó személyes tervei nem mutattak az önállósághoz, önálló döntéshez köthető igényeket. Azaz jövőbeli terveiket nem a családalapítás, gyermekvállalás vagy a saját háztartás, saját otthon megteremtése definiálta.

A 2004-es adatfelvételt tekintve a pszichés érettség kritériumait az önállóságban tudtuk megragadni. Pszichológiai szempontból érettnak tekintettük azokat a fiatalokat, akikre az alábbi állítások közül legalább kettő igaz volt:

- önállóan jön-megy,
- nyaralt már önállóan,
- volt már valamilyen fesztiválon.

---

²⁰ Készségkívül torzítja az adatokat, így az elemzést az is, hogy bizonyos életkor alatt a szexuális tevékenység büntetőjogi következményeket von maga után, ráadásul ez eltér a jogilag nem felnőttek között és a jogilag felnőtt-nem felnőtt kapcsolatban. Miután Magyarország is rendelkezik a szexuális életre vonatkozó jogszabályokkal, ezek jelentős hatással lehetnek a válaszokra.

A 2008-as kérdőív nem tartalmazott semmilyen pszichés felnőttiséggel kapcsolatba hozható kérdést, így ebben az időszakban a pszichés éréstől nem tudunk információval szolgálni, mi több, így erre a modellünk is sérül. A legutóbbi, azaz a 2012-es adatfelvétel azonban már lehetőséget adott arra, hogy a terveken túl, elsősorban viselkedésbeli-mentalitásbeli sajátosságra helyeződhessen a pszichés érés mérésének súlypontja. Azokat a fiatalokat soroltuk az érettek csoportjába, akikre az átlagosnál erősebben jellemző az önálló döntéshozatal, a jövőtervezés, a felelősségteljes cselekvés és a felnőtt identitással való azonosulás. Főkomponenst alkottunk az alábbi négy állításhoz köthető válaszokból:

- Az élete fontos kérdéseiben önállóan dönt.
- Konkrét tervei vannak a jövőre nézve.
- Mindig számol a döntései lehetséges következményeivel.
- Felnőttnek érzi magát.

Ennek nyomán pszichológiai szempontból érettnak tekintettük azokat a fiatalokat, akik válaszainak összessége, azaz azok főkomponens értéke átlag feletti értéket mutatott.

A társadalmi érettség indikátorának az önállósodás különböző szinterekhez köthető megvalósulását tekintettük. Szociológiai szempontból érettként aposztrofáltuk azokat a fiatalokat, akik vagy házastársukkal/élettársukkal közös háztartáson osztoznak vagy van saját gyermekük vagy szüleiktől/nagyszüleiktől külön háztartásban élnek. E három indikátor mind a négy vizsgálat adataiból kinyerhető volt, így nem volt szükség korrekcióra, éppen ezért kontinuitásában a szociológiai dimenzió bizonyul a leginkább erősnek.

Biológiai érés

2004-ben a 15-29 éves korosztály 84 százaléka számított biológiailag érettnak, 2008-ban és 2012-ben pedig a 81-81 százalékkuk. A korcsoportokra bontás arra enged következtetni, hogy a biológiai érés tekintetében leginkább a 20-24 és a 25-29 évesek állnak közel egymáshoz (1. táblázat). Míg a legfiatalabbak közül általában minden második fiatal él szexuális életet, addig az idősebbek korcsoportok között ez az arányszám közel kétszer ekkora, esetükben minimális különbség tapasztalható.

1. táblázat: A biológiailag érettnek tekinthető fiatalok aránya korcsoportonként, 2000-2012 ($N_{2004}=3392$, $N_{2008}=6552$, $N_{2012}=7823$; százalékos megoszlás)

	2000	2004	2008	2012
Összesen	n.a.	84	81	81
15-19 évesek	n.a.	54	53	50
20-24 évesek	n.a.	93	92	93
25-29 évesek	n.a.	98	96	97

($p \leq 0,001$)

Pszichés érés

Elmondható, hogy a 15-29 éves korosztályt vizsgálva háromból kettő fiatal tekinthető pszichésen érettnek, 2012-ben azonban mindössze minden második (2. táblázat). Az adatokból látható, hogy a pszichés érettség 19 éves kor felett sokkal jellemzőbb, mint az alatt. A 15-19 éves fiatalok közül tízből 3-4 fiatalon mérhetőek a pszichés érettség jegyei, mely állítás mindegyik vizsgált évben igaz volt. A 20-24 évesek körében már négyből átlagosan 3 fiatalra jellemző ez a típusú érettség, és ettől nem mutat jelentős ugrást a legidősebb korcsoport eredménye sem. Annyi kitételrel, hogy 2012-ben a korcsoportonkénti arányok 10-15 százalékkal elmaradnak a korábbiaktól. A 25 év feletti fiatalok esetében is mindössze tízből hét fiatal tekinthető a pszichológiai dimenzió szempontjából érettnek.

2. táblázat: A pszichésen érettnek tekinthető fiatalok aránya korcsoportonként, 2000-2012 ($N_{2000}=5359$, $N_{2004}=3392$, $N_{2012}=7823$; százalékos megoszlás)

	2000	2004	2008	2012
Összesen	66	65	?	54
15-19 évesek	38	40	?	30
20-24 évesek	73	74	?	59
25-29 évesek	80	77	?	69

($p \leq 0,001$)

Társadalmi érés

Az adatok alapján a legalacsonyabb szintű érettség e téren tapasztalható a fiatalok körében. 2000-ben a vizsgált korosztály 36, 2004-ben 39, 2008-ban 33, 2012-ben 34 százaléka számított társadalmi érettség dimenziójában érett egyénnek (3. táblázat). A legfiatalabb korosztályban elenyésző a szociológiai fogalmak szerint érettnek nevezhető fiatal, ez az arány ugyan növekszik a 20-24 éves fiatalok körében, ám továbbra is kisebbséget jelentenek. Az, hogy a 25-29 évesek körében is mindössze a korcsoport kétharmada bír a társadalmi érettség valamely kritériumával, egybevág a szakirodalomból ismert posztadoleszcencia jelenségével (Vaskovics, 2000; Somlai et al, 2007). Ennek lényege, hogy a fiatalok teljes önállósodása, szülőktől való leválása elhúzódó folyamat, mely a fiatalok késő húszas, inkább harmincas éveire fejeződik be. Ahogyan azt eddig is láthattuk, míg a biológiai érés a vizsgált korosztály legidősebb tagjainak (25-29 évesek) szinte egészét jellemzi, addig a pszichológiai és társadalmi érés ennél sokkal elhúzódóbb. A korcsoport negyede-harmada pszichés és társadalmi érettsége még várat magára. E két indikátor értékei azt mutatják, hogy mind az önálló cselekvés és az ezekkel járó felelősségvállalás, mind az önálló életvitel és szülőktől való leválás sokak számára későbbi időszakra tolódik. Vélhetően igazán a harmincas éveikben járó fiatalok között találhatunk e téren is homogenitást, azaz a fiatalok egészére jellemző érettséget pszichológiai és szociológiai értelemben is.

3. táblázat: A társadalmi szempontból érettnek tekinthető fiatalok aránya korcsoportonként, 2000-2012 ($N_{2000}=5359$, $N_{2004}=3392$, $N_{2008}=6552$, $N_{2012}=7823$; százalékos megoszlás)

	2000	2004	2008	2012
Összesen	36	39	33	34
15-19 évesek	6	6	5	9
20-24 évesek	29	31	28	28
25-29 évesek	66	68	63	63

($p \leq 0,001$)

Érettségmodell

A 15-29 éves korosztályt 6 típusba soroltuk a három érettségi dimenzió mentén (4. táblázat). Gyermekeknek tekintettük azokat, akik sem biológiai, sem pszichés, sem társadalmi szempontból nem tekinthetők érettnak. Serdülőknek azokat a fiatalokat címkéztük, akik már élnek nemi életet, de sem a pszichés, sem a társadalmi érettség jeleit nem mutatják. A fiatal felnőttek a biológiai érettség mellett a pszichés érettség jegyeit is hordozzák, ám szociológiai szempontból nem önállóak. Felnőtteknek azokat a fiatalokat tekintettük, akik mindhárom dimenzió indikátorai alapján érettnak számítanak, azaz biológiailag, pszichésen és társadalmi szempontból is érettek.

Emellett azonban születtek atipikus kategóriák is, ám ezekből kettő (1. biológiailag és pszichésen éretlen, szociológiai szempontból érett; 2. biológiai szempontból éretlen, de pszichésen és társadalmi szempontból érett) minimális (maximum 1 százalék) arányszámot birtokolt (így jött ki a 8 elvi kategóriából a 6 tényleges típus). A biológiai és szociológiai érettség hiányával, ugyanakkor a pszichés érettség meglétével jellemezhető fiatalokat koravénnek címkéztük, a nemileg és társadalmilag érett, ám pszichológiai szempontból éretlenként jellemezhetőeket kényszerfelnőttként aposztrofáltuk.

4. táblázat: A három érettségdimenzió alapján megrajzolható tipológia logikája

	Biológiai érettség	Pszichés érettség	Társadalmi érettség
Gyermekek	-	-	-
Serdülők	+	-	-
Fiatal felnőttek	+	+	-
Felnőttek	+	+	+
Pszichésen koravének	-	+	-
Kényszerfelnőttek	+	-	+

2000-ben a gyermek kategória nem volt értelmezhető, lévén minden mintában szereplő fiatalot biológiai értelemben érettnak tekintettünk. A korosztály negyedét tették ki a serdülők, közel négytizedét a fiatal felnőttek, háromtizedét

pedig a felnőttek.²¹ Emellett azonban a korosztály közel tizedét kényszerfelnőttként aposztrofálhattuk, akik tehát biológiai és társadalmi szempontból érettek, ám a pszichológiai érettség nem jellemezte őket. A pszichésen koravének kategóriája szintén nem volt értelmezhető a biológiai érettség mérhetőségének hiányában.

2004-ben a gyerekek a vizsgált korosztály egytizedét alkották, a serdülők közel nyolcadát, míg fiatal felnőttek minden harmadik fiatal számított, felnőttek tízből hárman voltak tekinthetőek (5. táblázat). 2012-ben a korábbi mérések adataihoz képest a gyermekek és a serdülők arányának növekedésével, ugyanakkor a felnőttek és fiatal felnőttek arányának csökkenésével találkozhattunk.

Ez alátámasztja azt a korábban már említett jelenséget, mely szerint a fiatalok később válnak éretté, később önállósodnak, azaz a gyermek-, illetve a serdülőkor elhúzódik, a fiatal felnőttkor pedig későbbre datálódik. A felnőtté válás mindössze a vizsgált korosztály ötödét érte már el, annak ellenére, hogy 2012-ben a 25-29 évesek a teljes vizsgált korosztály 35 százalékát tették ki. Ez azt jelenti, hogy még ez a korcsoport sem egyértelműen tekinthető felnőttnek.

5. táblázat: Az érettségmodell alakulása 2000-2012 között
($N_{2000}=5359$, $N_{2004}=3392$, $N_{2012}=7823$; százalékos megoszlás)

	2000	2004	2008	2012
Gyermekek	n.a.	11	?	13
Serdülők	26	13	?	22
Fiatal felnőttek	38	32	?	27
Felnőttek	28	28	?	22
Pszichésen koravének	n.a.	5	?	5
Kényszerfelnőttek	8	11	?	11

Az érettségmodell egyes típusainak korcsoportokkal való összefüggését a 6-7-8. táblázatok mutatják. Ezekből kitűnik, hogy a serdülők többsége (39-62 százalék) a 15-19 éves korosztályba tartozik, miként a felnőttek túlnyomórésze (64-75 százaléka) a 25-29 éves korcsoport tagja. A fiatal felnőttek fele

21 A további adatfelvételekben tapasztalt arányoktól való jelentősebb eltérés (elsősorban a serdülők és a fiatal felnőttek esetében) a biológiai érés indikátorának hiányából fakad. Mivel nincs gyermek kategória, így a valójában szexuális életet nem élő fiatalok másik két dimenzióban mért érettségükhöz vagy annak hiányához mérten e két típusba sorolódhattak be (/át).

(46-50 százalék) a 20-24 évesek csoportjába sorolható. A kényszerfelnőttek hat-héttizede (58-71 százalék) pedig a 24 évesnél idősebbek táborát erősíti.

6. táblázat: Érettségmodell alakulása korcsoportonként 2000-ben
(N₂₀₀₀=5359; százalékos megoszlás)

	15-19 évesek	20-24 évesek	25-29 évesek	Összesen
		oszlopszázalékok sorszázalékok totál százalékok		
Gyermekek	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Serdülők	62	31	7	100
	60	22	5	26
	16	8	2	26
Fiatal felnőttek	24	49	27	100
	34	50	29	38
	9	19	10	38
Pszichésen koravének	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Kényszerfelnőttek	5	24	71	100
	2	5	15	8
	0	2	6	8
Felnőttek	4	32	64	100
	4	24	50	28
	1	9	18	28
Összesen	27	37	36	100
	100	100	100	100
	27	37	36	100

(p ≤ 0,001)

7. táblázat: Érettségmodell alakulása korcsoportonként 2004-ben (N₂₀₀₄=3381; százalékos megoszlás)

	15-19 évesek	20-24 évesek	25-29 évesek	Összesen
Gyermekek	90	7	3	100
	35	3	1	11
	10	1	0	11
Serdülők	48	33	19	100
	22	14	6	13
	6	4	3	13
Fiatal felnőttek	24	46	30	100
	27	48	24	32
	8	15	10	32
Pszichésen koravének	66	29	5	100
	11	4	1	5
	3	1	0	5
Kényszerfelnőttek	8	30	62	100
	3	10	16	11
	1	3	7	11
Felnőttek	2	23	75	100
	2	21	52	28
	1	7	20	28
Összesen	27	37	36	100
	100	100	100	100
	27	37	36	100

(p ≤ 0,001)

8. táblázat: Érettségmodell alakulása korcsoportonként 2012-ben
 ($N_{2012}=7609$; százalékos megoszlás)

	15-19 évesek	20-24 évesek	25-29 évesek	Összesen
		oszlószázalékok		
		sorszázalékok		
		totál százalékok		
Gyermekek	88	8	4	100
	39	3	1	13
	12	1	0	13
Serdülők	39	45	16	100
	28	28	10	22
	9	10	4	22
Fiatal felnőttek	18	50	32	100
	16	39	24	27
	5	13	8	27
Pszichésen koravének	70	22	8	100
	10	3	1	5
	3	1	0	5
Kényszerfel- nőttek	11	31	58	100
	4	10	19	11
	1	3	7	11
Felnőttek	5	27	68	100
	3	17	45	22
	1	6	15	22
Összesen	31	35	35	100
	100	100	100	100
	31	35	35	100

($p \leq 0,001$)

A táblázatok a megalkotott tipológia, azaz az érettségi modell és a korcsoportok között mért szignifikáns összefüggést rögzítik. Ennek alapján összegezzük, hogy igazolt a korcsoportok jelentősége a fiatalok fejlődésében, érettségi szintjeiben, ugyanakkor ez a kijelentés nem általánosítható. A vizsgált korosztály nem kezelhető e szempontból egységként, hiszen a biológiai, pszichés és társadalmi érettség szintjei közel sem járnak szinkronban az egyének életkorával. Erre markáns példaként hozhatóak fel a felnőttek, akiknek mindössze kétharmadát, háromnegyedét lehet életkorukhoz mérten kategorizálni (amennyiben a 24 évnél idősebbeket egyértelműen felnőttnek

tekintjük). Megfordítva: a 25-29 évesek közül minden negyedik-harmadik fiatal még nem tekinthető társadalmi szempontból érettnak, azaz nem vezet önálló háztartást, szüleihez szociológiai szempontból erősen kötődik, e téren még nem független. A serdülők harmadát, sőt 2012-ben közel felét a 20-24 évesek között kell keresnünk, és nem a 15-19 évesek között. Az adatok szerint a fiatalok egyre később válnak éretté, később önállósodnak, azaz a gyermek-, illetve a serdülőkor elhúzódik, a fiatal felnőttkor pedig későbbre datálódik.

2000-ben a vizsgált 29 év alatti korosztály mindössze 28 százalékát tudtuk az érettségmodellünk alapján teljességében érettnak, azaz felnőttnek tekinteni, azaz a fiatalok mintegy negyede volt a két modell szerint ellentmondásos helyzetben (ellentmondásos a helyzet, ha a 29 évnél fiatalabbak mindhárom dimenzió felnőttnek tekinthetők, illetve akkor, ha a 29 év felettek valamelyik dimenzió szerint nem, de 29 évnél idősebbeket nem kérdezett a kutatás).

2004-ben is hasonlóan nagy különbséget tapasztalhatunk a két felnőttfogalom között: az érettségmodell alapján a 15-29 évesek 28 százaléka volt felnőttnek tekinthető.

2012-ben a háromféle érettséget figyelembe vevő komplex modell alapján a korosztály 22 százaléka számított felnőttnek, azaz mindhárom dimenzió szempontjából érettnak.

A helyzetképet tovább árnyalódik, ha az egyes érettségi szinteket külön vizsgáljuk. Mindhárom értelemben, azaz biológiai, pszichés és társadalmi érettség szempontjából is éretlennek számított 2004-ben a 18 évnél idősebb fiatalok 2, 2012-ben 3 százaléka. Pszichológiai éretlenség jellemzett 2000-ben és 2004-ben minden negyedik (25-25 százalék), 2012-ben minden harmadik (33 százalék) 18 évesnél idősebb – azaz jogi értelemben felnőttnek tekinthető – fiatal. Társadalmi vetület szempontjából még markánsabb a felnőtt-fogalmak közötti olló. 2000-ben a 18 éven felüli fiatalok 56 százaléka volt szociológiai értelemben véve éretlen, 2004-ben ez az arány 51 százalék volt, és 2012-re 58 százalékra emelkedett. Azaz a jogilag felnőttnek tekinthető fiatalok mindössze négy-ötthizede birtokolja a társadalmi érettség jegyeit. A posztadoleszcencia jelenségének kontinuitását és intenzivitását jelzi, hogy 2012-ben mind a pszichésen, mind a szociológiai értelemben éretlenként kategorizálható fiatalok aránya növekedést mutatott a korábbi évek eredményeihez képest.

Fontos megjegyezni, hogy a modell az Ifjúság 2000, 2004, 2008-as vizsgálatok adatfelvétele után, a Magyar Ifjúság 2012 kutatás előkészítésekor született,

így a korábbi adatfelvételek nem tehetők „felelőssé” a modellt háttérét jelentő kérdések esetlegességéért. Ugyanakkor jelzésértékűnek tekinthető, hogy a kutatás következő hullámához (várható adatfelvétel 2016) szerkesztendő kérdőív alkalmas lesz-e a biológiai, pszichés és társadalmi érés vizsgálatára.

V. Narratívává nem szélesedett nagyobb lélegzetű kutatások

Az ifjúság helyzetét felmérő országos széles tematikát átfogó adatfelvételek, a 8000 fős mintán négyévente elvégzett survey-ek, név szerint az Ifjúság 2000, Ifjúság 2004, Ifjúság 2008 és a Magyar Ifjúság 2012. A kutatások eredményei, korra, nemre, iskolai végzettségre, megyére és településtípusra reprezentatívak.

Az Ifjúság 2000 adatfelvétel 12 témára koncentrált (Bauer-Laki-Szabó, 2001), ezek a demográfia-család, a háztartás, az iskolai életút, a munkaerőpiaci életút, a gazdasági erőforrások, a lakáshelyzet, a társadalmi közérzet, a vallás, az értékek-identitás témaköre, a sport, az egészségvilág és devianciák, valamint a kulturális fogyasztás. Mélyfúrások (almintákkal) nem történtek. A projektgazda állami intézmény volt, a projekt közvetlen állami (költéségetési) források felhasználásával történt. Az adatbázist hivatalosan sosem hozták nyilvánosságra.

Az Ifjúság 2004 esetében (Bauer-Szabó, 2005) az eredeti blokkok megmaradtak és a kérdések jó része változatlan maradt. Ugyanakkor 7 új témablokk is kijelölésre került (4000-es almintákkal végzett mélyfúrásokkal feltárva), ezek: a migráció-külföld, az előítéletesség-nemzetiség kérdésköre, a jelentős életesemények, a szabadidő, a fogyatékoság és megítélése és az internet világa. Az ugyancsak állami intézmény és forrás eredményeképp az adatbázist ismét nem hozták nyilvánosságra és a gyorsjelentésen és ehhez kapcsolódó cd-n (illetve angol mutáción) kívül elemző kötet nem jelent meg. A 2004-es adatfelvételtől kezdve minden alkalommal külön kontrollkérdések voltak a kérdezőbiztosok számára.

Az Ifjúság 2008-ban (Bauer-Szabó, 2009) változásként a gyermekvállalás blokk jóval alaposabb kérdéssort kapott, a munkaerőpiaci kérdéscsoport viszont alapvetően a foglalkoztatottsági státusz, mint életút iránt érdeklődött. A sporttal kapcsolatos kérdések mennyisége kisebb, a szabadidő és kultúra blokk nagyobb lett. Új blokként került a tematikába (2000-es almintával): a helyi köz-

élet, az ifjúsági terület és a szexualitás (miközben a 2004-ben új blokkként megjelent témák nagy része eltűnt) és fókuszcsoportos kikérdezés kísérte az adatfelvételt. A hasonlóképp állami intézmény és forrás továbbra sem eredményez nyilvános adatbázist (bár szinte valamennyi kutató megkapta kézen-közön a nyers adatokat). Összesen egy gyorsjelentés jelent meg a kutatásról.

A Magyar Ifjúság 2012 nevével (Székely, 2013) is jelezni kívánta, hogy más szerkezetben és adatgazdával történik az adatfelvétel. Összesen 10 területen kérdezett a survey: a család-gyermekvállalás, az oktatás, a munkaerőpiac, a migráció-külföld, a politikai attitűd, a média, a sport-szabadidő, a politika és vallás (önkitöltős), a szexualitás és drog (önkitöltős) és a lakáshelyzet-életkörülmények területen (almintát nem képeztek). A projekt esetében csak jelképes állami forrásra volt szükség, összesen 1 gyorsjelentés és 4 kötet jelent meg az elemzéseket közzéteendő. Az adatbázist – már némiképp körülményesen – de elérhetővé tették. Fontos, hogy a kutatási hullámokban először bevontak szakmai civil szervezeteket is a kontroll céljából.

Sajátos helyet foglal el az ifjúságkutatásban a kortárscsoportok által végzett felmérések, esettanulmányok, kvantitatív/narratív módszerrel történő kérdések. Több felsőfokú intézményben folynak ún. campus vizsgálatok, amelyek nemcsak az ismeretszerzésre, a szocializációra reflektálnak, hanem a környezetükben zajló politikai, gazdasági eseményekre, összefüggésekre, életeseményekre, identitás kérdésekre. Ezeknek a szakvezetőkkel irányított munkáknak a „mellékes” célja az egyenlőtlenségek csökkentése a társadalom különböző csoportjai között. Ebből az aspektusból érthetővé válik, hogy az aktuálpolitikai megnyilvánulásokat, a demokrácia, de a nemi identitás kérdéseit is az előítéletek, attitűdök változásaként értelmezik és ütköztetik a köznapifelfogásokkal, s azokkal a konfliktusokkal, amelyek a meg-nem-értésből fakadnak, és reflektálnak a felnőtt társadalomban tapasztalható megosztottságra, szolidaritás- és bizalom hiányra.

Fentieken túlmenően számos kisebb tárgyú (néha meglehetősen nagy sajtóvisszhangot kapott) kutatás játszott szerepet az elmúlt emberöltőben. Ezek a következőképpen sorolhatók be:

- nem országos, kisebb lokalitást felölelő kutatások (ilyenek a campus-kutatások vagy a győri, nyíregyházi, heves megyei kutatások);
- országhatáron túlnyúló (illetve az országba be nem nyúló) magyar fiatalokkal kapcsolatos kutatások (leginkább ilyen a Mozaik kutatás-sorozat);

- országos, tematikus szakkutatások (pénzügyi kultúra-kutatás, ESPAD kutatások, diákjogi kutatások, Aktív fiatalok kutatócsoport adatfelvételei stb);
- kvalitatív kutatások (ilyen pl.: az ifjúságsegítő kompetenciaterkép-szükséglet kutatás).

VI. Narratívaképzés lehetőségei

Szakmai önállóság

Az ifjúságügy- ifjúságkutatás mára önálló diszciplínaként értelmezett. A szociológiai térben elfogadott az ifjúságszociológia, mint önálló terület, a pedagógiai diszciplínák közül a szabadidő-pedagógia foglalta el helyét, a szociális munka területén megjelent a fiatalok, mint önálló célcsoport. Közösségfejlesztési, köz- és szakpolitikai, antropológiai területeken mind-mind értelmezett az ifjúsági világ, még, ha ezen értelmezések nem is érnek össze és alkotnak mindig önálló paradigmát. A társszakmai elfogadottságról elmondható, hogy az ifjúságkutatási eredményeket a társszakmák széles körben használják és vizsont.

Szakirodalom helyzet

A szakirodalmi háttér mára lefedi mind a tankönyvi, mind a szakirodalmi forrásigényt, de dinamikája csekély; évente csak 10-15 ifjúságszakmai publikáció válik hozzáférhetővé. A szakma egyetlen periodikája az Új Ifjúsági Szemle megjelenése 2011 óta szünetel.

Szakmai találkozási pontok

A konferenciák, találkozók tudományos-szakmai terében az elmúlt évtizedekben az ifjúsági szakma gyakorlatilag hézagmentes hálót alkotott, volt minden évben szakmai konferenciája, nyári egyeteme, ad-hoc szakrendezvényei (Település és Ifjúsága Konferencia, Ifjúsági Szakma Országos Találkozó, Gyerekjogi Konferencia). Egyes esetekben az illetékes ombudsman gyermekvédelmi projektje kapcsán rendezett szakmai konferenciát, műhelykonferenciák sora jött létre. Az utóbbi öt évben azonban ezen rendezvények nagy része elhalt.

2014 óta a két évente megrendezni szándékozott Összebeszélünk - Ifjúságügyi Kongresszus igyekszik betölteni a tudományos téren jelentkező űrt.

Nemzetközi beágyazottság

A magyar ifjúságkutatások alig-alig beágyazottak a nemzetközi térbe, bár kétségkívül európai ifjúságkutatásról is ritkán beszélhetünk (hacsak az Eurobarometert nem számoljuk ide). Egyes, ad-hoc kezdeményezések jelen vannak (pl.: ESS kutatás mélyfűrési projektje), illetve egy-egy ifjúsági aktivitás mérése nemzetközileg azonos (pl.: Erasmus+ vagy korábban a Youth in Action program beválasztás vizsgálata), de a magyar ifjúságkutatási eredmények kevésbé jutnak el európai szaklapokba, konferenciákra, gyakorlatilag alig szerveződnek. Léteznek ugyanakkor biztató európai szintű együttműködések (pl.: Pool of European Youth Researchers – PEYR; European Knowledge Center of Youth Policy – EKYP, az Európai Szociológiai Társaság és a Nemzetközi Szociológiai Társaság fiatalokkal foglalkozó szakosztályai).

Civil kontroll

A szektor alapvetően a civil szervezetek, civil közösségek által meghatározott, így nem tűnik elfogadhatatlannak, hogy a jobbra állami forrásokat igénybevevő kutatások szakmai, civil kontrollja megtörténjen (Nagy-Nizák-Vercseg, 2014), mind a transzparencia, mind az eljárási-módszertani, mind a tartalmi kérdések tekintetében. E tekintetben azonban erős hiátus mutatkozik. A Magyar Ifjúság 2012 adatfelvétel az egyetlen felemás kivétel, ahol a tartalmi kérdésekben a Magyar Szociológiai Társaság Ifjúságszociológiai Szakosztálya a kontrolli szerepet volt hivatott betölteni²².

Társadalmi beágyazottság

Az ifjúsági paradigma társadalmi beágyazottsága nem túl erős, a terület akkor kerül a figyelem középpontjába, ha valami extrém helyzet adódik (Zuschlag-ügy, migrációs adatok stb.). Ugyanakkor jelentőségteljes, hogy megfelelő

22 Az állam részéről közreműködött még a Központi Statisztikai Hivatal, az azóta megszűnt Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, az Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézet.

média szakértelemmel a fiatalok világára felhívható a figyelem (tanúja ennek a félszáz fős sajtótájékoztatók, a 300 feletti sajtómegjelenés egyes kutatási projektekről). Ennek fontossága azért nem hangsúlyozható túl, mert minden média megjelenés napirenden tartja az ifjúság ügyét.

Think-tankek

Az elmúlt negyedszázadban számos kutatóműhely hagyott nyomott a hazai ifjúságkutatásban. Leglényegesebbjei: a Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszéke főként a campus-kutatásokkal, az ELTE Szociológiai Intézete a politikai szocializációs vizsgálatokkal, a Szegedi Tudományegyetem, illetve az Európai Ifjúsági Kutató-, Szervezetfejlesztő és Kommunikációs Központ leginkább az ifjúsági korszakváltással kapcsolatos anyagok gondozásával, a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézete az egészségvizsgálatokkal, a Népeségtudományi Kutató Intézet az alapvetően demográfiai megközelítésű kutatásokkal, a jelenleg Nemzeti Családügyi és Szociálpolitikai Intézet kebelén belül működő ifjúságkutatási műhely (korábban a Mobilitás nevű háttérintézményben tevékenykedő ifjúságkutatási iroda, illetve igazgatóság) a nagymintás általános ifjúságkutatásokkal, az Echo Survey és az Excenter Kutatóközpont elsősorban az ifjúságügyi fejlesztésekkel, az Ifjúságszakmai Társaság és az Új Ifjúsági Szemle a publikációs felületek biztosításával és a Magyar Szociológiai Társaság Ifjúságszociológiai Szakosztálya a korábban említett kontrollszereppel.

Irodalom

- Allport, G. (1961): *Pattern and growth in personality*. Holt, Rinehart-Winston, New York.
- Andorka, R. (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Arnett, J. (2000): *Emerging adulthood: A theory of development from the late teens thorough the twenties*. *American Psychologist*, 55.
- Baku, A et al (szerk) (2010-2014): *Campus lét I-IV*. Debreceni Egyetem, kézirat,
- Bauer, B. – Laki, L. – Szabó, A. (szerk.) (2001): *Ifjúság 2000 Gyorsjelentés Nemzeti Ifjúságkutató Intézet*, Budapest.
- Bauer, B. – Szabó, A. (szerk.) (2009): *Ifjúság 2008 gyorsjelentés*. Szociálpolitikai és Munkaügyi Minisztérium, Budapest.
- Bauer, B. – Szabó, A. (szerk.) (2005): *Ifjúság 2004 Gyorsjelentés*. Mobilitás, Budapest.
- Beck, U. (1986): *Kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*, Századvég, Budapest.
- Fazekas, A- Dobó, I.: (2016): *Őn- és tükörkép*, In: Nagy, Á. – Székely, L. (szerk.) *Negyedszázad, Új Ifjúsági Szemle Alapítvány*, Budapest.

- Buckingham, D. (2002): A gyermekkor halála után, Helikon, Budapest.
- Buda, B. (2005): Csoportjelenségek a gyermek és ifjúkorban; nevelési felhasználásuk, In: Balogh, L. Tóth, L. (szerk.): Fejezetek a pedagógiai pszichológia köréből, Neuman Kht., Budapest.
- Bynner, J. (2005): Rethinking the Youth Phase of the Life-course: The Case for Emerging Adulthood? *Journal of Youth Studies*, VIII/4. Routledge.
- Cole, M. – Cole, S. R. (1996): *The Development of Children*. Freeman, New York.
- Csepeli, Gy. (2006): *Szociálpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Csitsi, A. – Kovách, I. – Kristóf, L. (2006): Fogyasztói csoportok az ezredforduló Magyarországnán. In: *Társadalmi metszetek*. Kovách I. (szerk) Napvilág Kiadó, Budapest.
- Dwyer, P. – Wyn, J. (2006): Új irányok az ifjúsági életszakasz átmeneteinek kutatásában. In: Gábor, K. – Jancsák, Cs. (szerk): *Ifjúságszociológia*, Belvedere Meridionale, Szeged.
- Erikson, E. (2002): *Gyermekkor és társadalom, 2002*, Osiris, Budapest.
- Fazekas, A. (2014): Státuszészlelés és szabadidő. In: Nagy, Á. – Székely, L. (szerk.) *Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012*. Budapest. ISZT Alapítvány – Kutatópont. 219-244.
- Fazekas, A. – Nagy, Á. (2015): *Fiatalok. De civilek? – A tábortok ifjúságától a fesztiválok ifjúságáig*. Civil Szemle, 2015/II.
- Fábián, Z. – Róbert, P. – Szívós, P. (1998): Anyagi jólét, státuszcsopordok társadalmi miliói. In: Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. – Vukovich, Gy. (szerk.) (1998): *Társadalmi Riport, Tárki*, Budapest.
- Forrai, J. (2009): *Szex, erőszak prostitúció*. Semmelweis Kiadó, Budapest.
- Furlong, A. – Salder, B. – Azzopardi, A. (2000): *Vulnerable Youth: perspectives on vulnerability in education, employment and leisure*, Council of Europe, Strasbourg.
- Gábor, K. (2006): Az ifjúsági korszakváltás kezdete a kilencvenes évek Magyarországnán In: Gábor, K. (szerk.): *Ifjúságszociológia*, Belvedere, Szeged.
- Giddens, A. (1992): *Modernity and Self-identity*, Polity Press, Cambridge.
- Hankiss, E. (1983) *Társadalmi csapdák. Diagnózisok*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Howe, N. – Strauss, W. (1991): *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*, William Morrow-Company, New York.
- Kabai, I. (2005): *Társadalmi rétegződés és életesemények*, Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Keller, T. (2009) *Magyarország helye a világ értéktérképén*. Tárki, Budapest.
- Keniston, K. (2006): *The Non-Committed Ones. Alienated Youth in the USA*. In: Gábor, K. – Jancsák, Cs. (szerk): *Ifjúságszociológia*, Belvedere Meridionale, 2006, Szeged.
- Kern, T. – Szabó, A. (2011): *A magyar fiatalok politikai aktivitása*. In: Szabó, A. – Bauer, B. (2011): *Arctalan (?) Nemzedék*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest.
- Lauritzen, P. (1993): *A fiatalokra tekintettel lévő kormányzati magatartások (beszéd)*, Potsdam.
- Mannheim, K. (1969): *A nemzedéki probléma*, In: Huszár, T. – Sükösd, M. (szerk.): *Ifjúságszociológia, Közgazdasági és Jogi könyvkiadó*, Budapest.
- Nagy, Á. (2007) (szerk.): *Ifjúságsegítés – probléma vagy lehetőség az ifjúság*, Belvedere- Új Mandátum – Palócvilág, Szeged-Budapest.
- Nagy, Á. (2013): *Az ifjúsági korosztályok meghatározásának egyéni életúton alapuló paradigmája*, In: Székely, L. (szerk.) *Magyar Ifjúság 2012 – tanulmánykötet*, Kutatópont, Budapest.
- Nagy, Á. – Bodor, T. – Domokos, T. – Schád, L. (2014): *Ifjúságügy*, Excenter-ISZT Alapítvány, Budapest.
- Nagy, Á. – Bodor, Tamás- Domokos, Tamás – Schád, László (2014): *Ifjúságügy*, ISZT Alapítvány – Excenter Kutatóközpont, Budapest.
- Nagy, Á. – Nizák, P. – Vercseg, I. (2014): *Civil társadalom, nonprofit világ*, UISZ Alapítvány, Budapest.
- Nagy, Á. (2013): *Az ifjúsági korosztályok meghatározásának egyéni életúton alapuló paradigmája*, In: Székely, L. (szerk) *Magyar Ifjúság 2012 Tanulmánykötet*, Kutatópont.

- National Association for the Education of Young Children, www.nyec.org, letöltve: 2015.07.13.
- Oross, D. (2013): Társadalmi közérzet, politikához való viszony, In: Székely, L. (szerk) Magyar Ifjúság 2012 Tanulmánykötet, Kutatópont, Budapest.
- Róbert, P – Valuch, T. (2013): Generációk a történelemben és a társadalomban. Politikatudományi Szemle, XXII/4. 116–139.
- Schulze, G. (2000): Élménytársadalom, a jelenkor kultúrszociológiája, Szociológiai Figyelő 1-2, 135-157.
- Somlai, P. – Bognár, V. – Tóth, O. – Kabai, I. (2007): Új Ifjúság. Napvilág kiadó, Budapest.
- Somlai, P. (1997): Szocializáció. A kulturális átörökítés és a társadalmi beilleszkedés folyamata. Corvina, Budapest.
- Székely, L. (2014): Az új csendes generáció, In: Nagy, Á. – Székely, L. (szerk) Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012, ISZT Alapítvány-Kutatópont, Budapest.
- Székely, L. (szerk) (2013): Magyar Ifjúság 2012 Tanulmánykötet, Kutatópont, Budapest.
- Szerzői csoport: Antropometria – Néhány gondolat az antropometriáról és a humánbiológiáról, [http://tamop412a.ttk.pte.hu/TSI/_Testnevelok szazalek20medicinalis%20edukacioja/Antropometria/antropometria_alakitott---EGYBEN.pdf](http://tamop412a.ttk.pte.hu/TSI/_Testnevelok%20szazalek20medicinalis%20edukacioja/Antropometria/antropometria_alakitott---EGYBEN.pdf), letöltve, 2014.12.20.
- Utasi, Á. (2004): A bizalom hálója. MTA PTI.
- Vaskovics, L. (2000): A posztadoleszcencia szociológiai elmélete. Szociológiai Szemle 10(4), 3-20.
- Veblen, T. (1975): A dologtalan osztály elmélete, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Vekerdy, T. (2014): Iskolák?!?! – Gyerekek, szülők és tanárok, Centrál Média csoport, Budapest.
- Zinnecker, J. (2006): A fiatalok a társadalmi osztályok terében. Új gondolatok egy régi témához, In: Gábor K. – Jancsák, Cs. (szerk) Ifjúságszociológia, Belvedere Meridionale, 2006, Szeged.